

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבו עי

פרשת בחוקותי, תשע"ה
מספר 1119בית הספר ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ואם תלכו עמי קרי אלכסנדר קליין

נאמר בפרשתנו (וי' כו: כא-כח):

ואם תלכו עמי קרי ולא תאבו לשמע לי, ויִסְפְּתִי עֲלֵיכֶם מִפֶּה שֶׁבַע פְּחֹטָאֲתֵיכֶם. וְהִשְׁלַחְתִּי בְכֶם אֶת חֵיטְאֵי הַשָּׂדֶה וְשִׁפְלָה אֶתְכֶם וְהִקְרִיתָה אֶת בְּהֵמְתְּכֶם וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם, וְנָשְׂמוּ דְרָכֵיכֶם. וְאִם בְּאֵלֶּה לֹא תִוָּסְרוּ לִי, וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קָרִי. וְהִלַּכְתִּי אִף אֲנִי עִמָּכֶם בְּקָרִי, וְהִפִּיתִי אֶתְכֶם גַּם אֲנִי שֶׁבַע עַל חֲטָאֲתֵיכֶם. וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נִקְמַת נַקֵּם בְּרִית וְנֶאֱסַפְתֶּם אֶל עַרְיִכֶם, וְשִׁלַּחְתִּי דָבָר בְּתוֹכְכֶם וְנִתְתַּם בְּיַד אוֹיֵב. בְּשִׁבְרֵי לְכֶם מִטָּה לְחֶם וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לְחֶמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד וְהִשִּׁיבוּ לְחֶמְכֶם בְּמִשְׁקָל, וְאָכַלְתֶּם וְלֹא תִשְׁבְּעוּ. וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשְׁמָעוּ לִי, וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי. וְהִלַּכְתִּי עִמָּכֶם בְּחֶמֶת קָרִי, וְיִסְרַתִּי אֶתְכֶם אִף אֲנִי שֶׁבַע עַל חֲטָאֲתֵיכֶם. וְנִשְׂאֵלֶת הַשְּׂאֵלָה: מָה פִירוּשׁ הַבֵּיטוּי הַמוֹפִיעַ רַק כֵּאֵן: "וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קָרִי" או "וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי"? הַפְּרָשָׁנִים הַצִּיעוּ הַסְּבָרִים אַחֲדִים. נִצִּיג אוֹתָם כְּדִי לְהַבִּין אֶת הַמְסָר שֶׁהַתּוֹרָה מַתְכוּוֹנֶת לוֹ בְּמִילִים אֵלֶּה.

מקריות בקיום המצוות

רש"י מבאר על אתר: "רבותינו אמרו: עראי, במקרה, שאינו אלא לפרקים, כן תלכו עראי במצות". זאת אומרת שקיום המצוות על ידי בני ישראל אינה אלא לעתים, ואין בה ההתמדה הדרושה לביצוען. וכן אומר גם הרשב"ם: "אם תלכו עמי במקרה, ולא תדיר, כאדם שאינו הולך תדיר אצל בוראו". הרש"ר הירש מבאר את הביטוי בצורה דומה, אלא שלדעתו עיקר הדגש הוא החסרון בכוונת עושה המצוות:

"קרי" הוא כל הנעשה בלא כוונתנו ומחוץ למסגרת חישובינו [...]. יש דבר שהוא כשלעצמו נעשה מתוך כוונה, וחשבו עליו מראש, אך אנחנו לא נתכוונו לו, ולא חשבנו עליו כל עיקר. הוא רק נקרה נקרה לנו, והגיע אלינו במקרה [...]. כאן הביטוי מתאר את יחסנו לה'. שוב אין ממרים את רצון ה', אלא מקיימים את הנדרש על פי רצונו. מבחינת היחס אל השלב הקיצוני של הבגידה, הרי כאן אפוא חזרה למוטב. אלא שכאן נוסף "קרי" אל "הלך עמי": הליכתכם עמי היא רק מקרית. לא היתה זו כוונתכם, ולא החלטתם על כך. לא היתה זו החלטתכם - הקודמת לכל - לשמוע בקולי ולעשות רק את רצוני. שוב אין אתם מתנגדים עקרוניים לרצוני, אך רצוני איננו חשוב בעיניכם. התחשבויות אחרות קובעות את דרך חייכם, ואתם משאירים זאת למקרה: אם תגיעו על ידי כך לידי התנגשות או לידי התאמה עמי.

בעוד רש"י והרשב"ם רואים במקריות גורם לכך שביצוע המצווה אינו מובטח, אלא הוא ספורדי, הרב הירש סבור שהחסרון הוא בעובדה שהמניע לקיום המצוות אינו השאיפה לקיים את דבר ה' אלא נימוקים זרים המכתיבים במקרה מעשים הרצויים לפני ה'. לדעת מנחם כולה, בפירושו ב"דעת מקרא": "לשון מקרה, מעשה שאין הדעת וההיגיון שולטים בו, אלא נעשה בשרירות לב". זאת אומרת: המניעים לביצוע המעשים לא רק שהם זרים ליהדות, אלא אף חסרי היגיון.

הקושי בהסברים הללו הוא, שהם מתארים התנהגות שאינה החמורה במיוחד. כשלוקחים בחשבון את חומרת העונשים המוטלים על עם ישראל אם הם הולכים עם ה' קרי, מתקבל הרושם שמדובר בעוונות שאין למעלה מהם, ואילו הסברי המפרשים האלה עושים אותם בינוניים.

"קרי" הוא לשון מרידה

רש"י מציע עוד הסבר לביטוי "תלכו עמי קרי":

* ד"ר אלכסנדר קליין, מלמד סטטיסטיקה במחלקה לחינוך אוניברסיטת בר אילן ובמרכז האקדמי לב.

מנחם פירש לשון מניעה. וכן "הוקר רגלך" (מש' כה:יז). וכן "יקר רוח" (מש' יז:כז). וקרוב לשון זה לתרגומו של אונקלוס, לשון קושי. שמקשים לכם להימנע מהתקרב אלי. ואמנם אונקלוס מתרגם את הביטוי: "ואם תהכון קדמי בקשיו". לפי זה, הביטוי מתאר בגידה בה, ופירוש זה מתאים יותר לרוח הפרשה, אלא שמבחינה לשונית קשה לקבל אותו, מפני ששימוש במילה "קרי" כביטוי להמראת פי ה' הוא יחידאי במקרא. והרשב"ם אומר על פירוש זה: "הבל הוא".

שד"ל, שמואל דוד לוצאטו, מביא פירושים דחוקים לטעמו שפירשו נפתלי וייזל ומשה מנדלסון ושולל אותם מכול וכול. לדעתו, לכן פירוש אונקלוס עדיף מהם, על אף הקושי להולמו על פי כללי הלשון העברית. אחרי שהוא מנסה לקשור אותו לפועל "קורה", הוא מגיע למסקנה: "אין ספק שהייתה המילה הזאת ידועה לקדמונינו בקבלה מקדמוניהם, והם ידעו שהוראתה על הקושי". לדעת שד"ל, הביטוי הנראה לנו זר היה מוכר על ידי הפרשנים הקדמונים, ולכן עלינו לקבל את הסברם ולא לפקפק בו.

"קרי" רומז לחטא תאולוגי

שונה לחלוטין הוא הסברו של הרמב"ם, המקשר את מה שנאמר בפרשתנו לתורת ההשגחה שלו. בספר "מורה הנבוכים", אחרי שהוא מפרט ארבע שיטות בעניין זה, הוא מביא את ההשקפה הנראית לו נכונה (מורה הנבוכים ג,יז).

א. השקפת התורה. כל מה שקורה לאדם, הוא בתורת גמול על מעשיו, בין הנאה בין צער. יחד עם זאת, לאדם ולבעלי החיים יש חופש פעולה מוחלט.

ב. השקפת הרמב"ם. השקפתו כהשקפת התורה, אך הוא משתמש ברעיונות אריסטוטליים להשלמתה. השגחת הא-ל מתחת לגלגל הירח היא על בני האדם, לא רק על מין האדם כשיטת אריסטו, אלא גם על הפרט. כל מה שקורה לאדם, הוא בתורת גמול על מעשיו, בין הנאה בין צער.¹ יחד עם זאת, מידת ההשגחה על כל פרט היא כמידת השפע הא-לוהי שירד עליו. לפיכך דינם של הסכלים והרשעים כדין הבהמות.

לפי השקפה זו, הקב"ה כביכול שומר לעצמו את הזכות להתערב בכל מה שקורה בעולם, ובכלל זה בפעולות האדם.² ה' יכול להתערב תמיד, אם בדרך טבעית או בשעת הצורך בדרך נסית, באופן שאינו נוגד את עיקרון הבחירה החופשית, כל זמן שההתערבות מצטמצמת לתופעות טבעיות שאינן תלויות בהתערבות אנושית. עיקרון זה בא לידי ביטוי הלכתי באחת מתרי"ג מצוות (מורה הנבוכים ג,לו):

הציווי שנצטוונו לשווע אליו יתעלה בשעת כל מצוקה, כוונתי לדברו "והרעתם בחצצרת" (במ' י:ט), הוא מהקבוצה הזאת, כי הוא מעשה המשריש את הדעה הנכונה שהוא יתעלה משיג את מצבינו, ובידו לתקנם כאשר אנו מצייתים ולהשחיתם כאשר אנו ממרים, לא שנאמין שזה מקרה ודבר מזדמן.

הרמב"ם אומר כי למצווה שבפסוק "וְכִי תָבֹאוּ מִלְחָמָה בְּאֶרְצְכֶם עַל הַצָּר הַצָּר אֶתְכֶם וְהִרְעַתְם בְּחִצְצֹרֹת, וְנִפְרַתְם לְפָנָי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְנוֹשַׁעְתֶּם מֵאִיְבֵיכֶם" (במ' י:ט) יש תועלת תאולוגית: היא מזכירה לכל אדם שהקב"ה יכול להציל אותו מכף כל אויב וצורך, ואין העולם מנוהל על ידי מקרה בלבד. וזה החטא הנזכר בפרשתנו: אחרי שהקב"ה מתאר את העונשים שיטיל על בני ישראל, אם הוא לא יקיימו את התורה בפסוקים יד-כ, הוא מודיע להם שאם אינם מבינים שמדובר בעונש על חטאיהם ואינם רואים בעונש אלא פרי המקרה, מדובר בחטא חדש המיתוסף על חטאיהם, שמביא לעוד עונשים. וזה לשונו (מורה הנבוכים ג,לו):

זאת היא משמעות דברו "ואם תלכו עמי קרי" (וי' כו:כא). כלומר, פגעים אלה שהנחתי עליכם בתור עונש לכם, אם תפרשו אותם כמקרה, אוסיף לכם מאותו "מקרה" - לטענתכם - את החזק ביותר והקשה ביותר. זה דברו "וְהִלַּכְתֶּם עִמָּי בְּחַמַּת קְרִי" (וי' כו:כח), מפני שאמונתם שזה מקרה מחייבת שימשיכו להחזיק בדעותיהם הפסולות ומעשי העושק שלהם, ולא ישובו מהם, כמו שאמר: "הִפִּיתָ אֶתְּךָ וְלֹא תָלוּ" (יר' ה:ג). לכן נצטוונו לקרוא אליו יתעלה ולחוש אליו ולזעוק לפניו בשעת כל אסון.

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עורך לשוני: ד"ר יחיאל קארה

¹ הרמב"ם כולל בזה גם אסונות מרובי נפגעים, ואינו תולה את הימצאותם של בני האדם במקום האסון במקרה, אלא כל נפגע מקבל את מה שמגיע לו על פי חשבון האל, העלום מאתנו בני האדם.

² יש דוגמאות רבות לזה במקרא. ספר בראשית גרוש אירועים המוכיחים את השגחת ה' על האבות, כשהצילם מידי בני אדם אחרים.